

Cristina SICOE
(Universitatea de Vest din
Timișoara)

Stratificarea influențelor cultural - lingvistice reflectate în literatura dialectală bănățeană¹

Abstract: (Stratification of cultural and linguistic influences reflected in the dialectal literature from Banat). Banat is one of the few regions of Romania which has been and still remains an intercultural and multicultural area, while it is a model of peaceful coexistence of people from different cultures and nationalities. For centuries, in this area there has been a strong cultural constructive interference, which is felt up to the present day, because here, in Banat coexist over 16 national minority communities. The communication between minority groups has always been extraordinary, based on the multilingualism practiced by most minority ethnic communities.

These cultural constructive interference clearly have influenced the dialects spoken in this part of the country. In our work we aim to identify and briefly present some of the most important foreign influences in the vocabulary of the subdialect from Banat. For our study, we have chosen to study several literary works of dialectal literature from Banat because they can give us a pretty clear and accurate image of the influences and dynamics in the Banat dialects, borrowed from different languages. We will make some remarks on the etymology of borrowed words which the specialized literature mentions a multiple etymology and we will emphasize the importance of the geographical criteria in determining the etymon of a word. Also, when we talk about the Serbian borrowed words, we will make some references to the so-called "loans by branch", i.e., words from other languages of origin other than the language through which they entered in the Romanian language.

Keywords: intercultural, multilingualism, dialectal literature, etymology multiple, loans by branch

Rezumat: Banatul este una dintre puținele regiuni ale României care a fost și rămâne un spațiu al interculturalității și al multiculturalității, în același timp un model de conviețuire pașnică a unor oameni de culturi și naționalități diferite. De secole, în acest spațiu s-a manifestat o interferență culturală, care se simte și în prezent, deoarece aici, în Banat, conviețuiesc peste 16 minorități naționale. Comunicarea între minoritățile de aici a fost întotdeauna extraordinară, având la bază plurilingvismul practicat în majoritatea comunităților etnice minoritare.

Aceste interferențe culturale au influențat în mod evident și graiurile vorbite în această parte a țării. În lucrarea noastră ne propunem să identificăm și să prezentăm succint câteva dintre cele mai importante influențe străine în lexicul subdialectului bănățean. Pentru demersul nostru am ales să studiem lexicul câtorva opere din literatura dialectală bănățeană, deoarece acestea ne pot oferi o imagine destul de clară și de actuală a influenței și dinamicii împrumuturilor din diferite limbi în graiurile bănățene. Vom face câteva precizări referitoare la etimologia unor împrumuturi pentru care lucrările de specialitate menționează o etimologie multiplă și vom sublinia importanța criteriului geografic în stabilirea etimonului unui cuvânt. De asemenea, când vom vorbi despre împrumuturile din limba sârbă, vom face câteva referiri la așa-zisele „împrumuturi prin filieră”, adică cuvinte din alte limbi de origine decât limba prin intermediul căreia au intrat în limba română.

Cuvinte cheie: interculturalitate, plurilingvism, literatură dialectală, etimologie multiplă, împrumuturi prin filieră

Banatul este una dintre puținele regiuni ale României care a fost și rămâne un spațiu al interculturalității și al multiculturalității și în același timp un model de conviețuire pașnică a unor oameni de culturi și naționalități diferite. Pentru o bună înțelegere a ceea ce

¹ Această lucrare a fost cofinanțată din *Fondul Social European* prin *Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013*, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, *Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE)*

Lucian Blaga numește „aspectul deosebit de ciudat, sub care se înfățișează cultura Banatului în cadrul larg al culturii românești” (*apud* Jurma 994, 67), considerăm că ar fi oportun, pentru început, să facem o prezentare sumară a regiunii din perspectivă geografico-istorică. Vom vedea că aceste condiții geografico-istorice sunt definatorii pentru stabilirea identității culturale și lingvistice a Banatului.

Banatul, ca provincie istorică, reprezintă teritoriul cuprins între Dunăre la sud, Mureș la nord, Tisa la vest și Munții Carpați la est. Una dintre caracteristicile definatorii pentru această regiune este „mozaicul” etnic și cultural ca rezultat al diferitelor nații care au trecut prin aceste teritorii, s-au așezat sau au fost colonizate aici, începând cu secolul al XVIII-lea, după ce turcii au fost alungați iar în Banat s-a instalat administrația habsburgică. Acest fapt a făcut ca Banatul să aibă o altă soartă față de celelalte provincii românești. Referitor la complexa și complicata istorie a Banatului considerăm că sunt revelatoare afirmațiile lui Victor Neumann:

„Firește, istoria Banatului în complexitatea ei pretinde o analiză critică și sistematică a celor mai importante lucrări privind trecutul acestei regiuni, dar și a acelor excelente colecții documentare, epistolare, manuscrise, proiecte existente, mai ales începând cu secolul al XVIII-lea, după cum și a periodicelor și a însemnărilor de călătorie aparținând unor oameni politici sau de cultură veniți de pe alte meleaguri. Fără o metodă obiectivă și o concepție modernă de lucru, fără o selecție riguroasă a materialelor de arhivă și a vechilor publicații, fără utilizarea bibliografiei în limbile română, germană, maghiară, turcă sau latină, istoria Banatului rămâne greu accesibilă și imposibil de reliefat la dimensiunile istoriografiei științifice contemporane” (Neumann 1986, 132).

Cert este faptul că, în cadrul istoriei noastre naționale, istoria Banatului are o configurație aparte. Dacă, până în secolul al XVIII-lea (1718), majoritatea populației din această regiune era formată din români și sârbi stabiliți aici începând cu secolul al XVI-lea în urma invaziei otomane în Balcani și a subjugării statelor feudale balcanice (v. Radan 2007, 522), începând cu secolul al XVIII-lea a început să se intensifice aflul de populație spre Banat. Pe parcursul acestui secol, configurația etnică a regiunii se va modifica fundamental odată cu instalarea administrației habsburgice. În ceea ce privește Banatul, Curtea de la Viena și-a stabilit două obiective: pe de-o parte dorea să transforme Banatul într-o citadelă catolică care să poată asigura defensivă Imperiului habsburgic, iar pe de altă parte se dorea dezvoltarea din punct de vedere economic a regiunii pentru sporirea veniturilor aduse Curții. Curtea a hotărât că pentru realizarea acestor obiective politico-militare, economice și religioase este nevoie de un aport suplimentar de populație în Banat, lucru care, împreună cu ceea ce oferea din punct de vedere geografic acest teritoriu (pământul fertil, subsol bogat, posibilitatea de a elibera terenuri prin drenări etc.), urma să ducă la atingerea obiectivelor stabilite.

Colonizările habsburgice s-au desfășurat în trei etape (v. *ibidem*, 523): *carolină* (1716-1740), *tereziană* (1745-1772) și *iosefină* (1782-1787), ultima continuând până la declanșarea Primului Război Mondial. În decursul acestor trei valuri de colonizări au fost aduși în Banat un număr mare de coloniști, în principal de religie catolică. Dintre aceștia, cei mai numeroși au fost germanii, aproximativ 80000, după cum menționează Aurel Țintă (1972, 8) și, în număr mult mai mic, italieni, francezi, spanioli, bulgari, cehi, slovaci. Pe lângă cei de religie catolică au fost aduși și un număr redus de coloniști ortodocși, în principal români, dar și de alte naționalități. Având în vedere faptul că aceste colonizări au fost făcute în scopul realizării obiectivelor politico-militare și economice ale Curții mai precis întărirea militară a Banatului, dezvoltarea agriculturii și mineritului (a economiei în general) – coloniștii aduși erau în principal meșteșugari, mineri, țărani, negustori, funcționari etc. Fiecare dintre aceștia –

germani, sârbi, maghiari, evrei, italieni etc. – „a avut, după părerea lui Gheorghe Jurma (1994, 25), partea sa de contribuție materială și spirituală, propria istorie, propria tradiție culturală” și împreună au contribuit la dezvoltarea social-economică și culturală a Banatului.

Începând cu secolul al XIX-lea, când Banatul a fost pus sub administrația ungară, au urmat noi valuri de colonizări, de această dată au fost aduși un număr mare de coloniști maghiari și un număr mai mic de germani, cehi, slovaci.

După cum putem observa, dacă, până în jurul anului 1716, în Banat, populația majoritară era formată din români, sârbi și un număr redus de maghiari, anii următori vor aduce schimbări fundamentale în configurația etnică a regiunii, aceasta devenind un adevărat „mozaic” etnic.

Această scurtă incursiune în istoria acestui teritoriu a fost necesară pentru că, în cazul Banatului, istoria are un rol fundamental în înțelegerea aspectelor cultural-lingvistice și sociale ale regiunii, a ceea ce Lucian Blaga numea „paradoxul bănățean”.

De-a lungul anilor, mai mulți autori și chiar personalități politice au făcut referiri la spiritul european care poate fi regăsit aici în Banat. De exemplu, Gheorghe Jurma în cartea sa afirmă că „înainte de a pleca la Geneva sau în alte orașe apusene, în misiunile sale diplomatice, Nicolae Titulescu făcea o escală la Timișoara pentru a intra astfel în mediul occidental, căci *Mica Vienă* de pe Bega era considerat exponent al civilizației europene în mai mare măsură decât *Micul Paris*” (1994, 26).

G. Călinescu, în articolul său *Opinii fugare și libere despre Banat* (apud Jurma 1994, 76-77) face o caracterizare a „bănățeanului” încercând să găsească și explicații de ordin istoric ale personalității lui. Astfel, după părerea lui Călinescu, bănățeanul „are conștiința superiorității sale nu numai asupra naționalităților străine, dar și asupra celorlalți români”; „bănățeanul este ironic, incisiv”. Autorul mai adaugă, de asemenea, și că „Banatul va fi fruncea și de acum înainte în sufletul bănățeanului și e bine să fie așa”. O posibilă explicație a acestor caracteristici ale „bănățeanului”, consideră Călinescu, ar putea fi faptul că „dintre toate provinciile, Banatul e acela în care elementul alogen este mult mai multicolor”.

Și nu în ultimul rând, trebuie să amintim părerea lui Lucian Blaga, cel care a surprins cel mai bine în articolul său *Barocul etnografiei românești* specificitatea culturală a Banatului:

„În adevăr, cultura Banatului se prezintă ochiului, ce ar voi s-o îmbrățișeze ca întreg, sub aspectul la început cam deconcertant al unui paradox. [...] Niciuna din provinciile românești nu are o cultură etnografică, anonimă, populară, atât de diferențiată ca Banatul, dar în același timp nici una din provinciile românești n-a dat relativ așa de puține personalități creatoare ca Banatul”. (apud Jurma 1994, 68).

Referitor la ceea ce Lucian Blaga numește, după cum am văzut, „paradox bănățean”, trebuie amintită opinia lui Petru Oalld de care consideră orizontalitatea drept una din principalele trăsături culturale ale Banatului, înțelegând prin aceasta faptul că în Banat cultura are un puternic caracter de masă, dezvoltându-se pe orizontală, spre deosebire de alte regiuni în care a existat întotdeauna tendința de impunere a unor personalități. Aceasta ar putea fi una din explicațiile numărului mic de personalități creatoare din Banat. În acest sens Petru Oalld afirmă: „În Banat am putea spune că personalitățile se dizolvă în mase, se confundă cu acestea. În Banat există o singură și mare personalitate: masele!”. (*ibidem*, 29)

Această orizontalitate a culturii în Banat a fost factorul determinant în conferirea unei individualități aparte acestei regiuni în cadrul larg al culturii românești și a făcut ca dintre toate

regiunile țării în Banat să existe, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cei mai mulți oameni „știutori de carte”, fapt observat de personalități precum Camil Petrescu care spunea:

„Este un lucru neîndoios că dintre toți țărani români de pretutindeni, bănațenii sunt cei mai citiți și mai cunoscători de carte. Aici în Banat se desfășeau cu sutele și miile revistele românești și broșurile diferitelor biblioteci. [...] Ceea ce vrem să știe cititorii noștri este marele număr de scriitori țărani, pe care îl dau satele bănațene. [...] Banatul care tot el e „frunca”, are nu numai compozitori țărani, dar și țărani ziariști, țărani scriitori”. (Petrescu, 1975, 186-187).

Ținând cont de aceste coordonate, destinul cultural al Banatului nu putea fi decât unul singular / special. Iar în acest sens Viorel Boldureanu afirmă: „Una dintre cele mai specifice modalități de manifestare a culturii populare bănațene, care o individualizează nemaîntâlnindu-se în forme atât de răspândite, atât de bine articulate și de complexe ca în Banat în nicio provincie istorică românească, este *literatura populară*”. (2004, 91)². Același autor identifică trei elemente care fac parte din fenomenul literar bănațean: *condeierii-plugari, gazetăria rurală și literatura dialectală*.

Gabriel Țepelea, unul dintre cei care au studiat în amănunt fenomenul literar bănațean, consideră că dintre cele trei elemente, definite de Viorel Boldureanu, ce compun fenomenul literar bănațean, nu literatura dialectală este cea mai importantă, ci „faptul că țărănimia din Banat a avut o gazetă proprie scrisă de țărani și condusă de țărani din 1926: *Cuvântul satelor* și o revistă literară condusă de țărani *Zorile Banatului* din 1928”. (2005, 17-18). Gabriel Țepelea consideră că „de aceste publicații în special se leagă mișcarea culturală a țărănimii bănațene care a scos la iveală țărani autori de sonete, romane, piese de teatru etc.” (*ibidem*, 18).

Numărul mare de plugari-condeieri atestă existența în Banat a unei literaturi țărănești scrise de către țărani și pentru țărani, o literatură în care se regăsește spiritual întreaga colectivitate rurală.

Pe noi ne interesează însă ceea ce literatura de specialitate numește *literatura dialectală bănațeană*, fenomen literar insolit în cadrul general al culturii românești și punct de referință al specificului bănațean.

Când vorbim despre literatură dialectală, trebuie să avem în vedere că principala condiție de existența a acestui tip de literatură este ca aceasta să fie scrisă în dialect. În ceea ce privește conținutul acestei literaturi, problema este mai complicată, probabil acesta fiind motivul pentru care sunt puțini cei care au încercat să dea o definiție acestui tip de literatură. A. Bossert, vorbind despre literatura dialectală germană, arată dificultățile pe care le întâmpină acest tip de literatură:

„Dacă ea se mărginește să copieze omul din popor, țăran sau lucrător, în ocupațiile sale zilnice, ea nu este decât un document fără interes. Dacă vrea să depășească acest cerc monoton, ea riscă să spună în dialect ceea ce a fost gândit în limba literară, și nu este în acest caz decât o traducere, întotdeauna slabă, câteodată chiar barocă. Adevăratul poet dialectal este acela care face să țâșnească poezia din dialect însuși, care prin felul de a prezenta lucrurile și prin imaginile pe care acest dialect i le oferă găsește mijlocul de a reda direct și simplu gândurile ce-l frământă și sentimentele ce le încearcă. El are într-însul în același timp sufletul unui poet și al unui țăran. Limba ce-o vorbește îi este înăscută, *el n-ar putea vorbi o altă limbă*.” (*apud* Țepelea, 2005, 119)

² I.V. Boldureanu face, de asemenea, mențiunea că trebuie făcută o distincție clară între folclorul literar, literatura cultă și literatura populară.

Cu alte cuvinte, literatura dialectală este o „literatură care nu-și găsește expresie decât într-un idiom de o mai redusă circulație, care este dialectul” (*ibidem*, 122). Scriitorii operelor dialectale sunt intelectuali care doresc să aducă în contextul cultural românesc „ceva de-acasă”, ceva bănățean, de aceea, atunci când vorbim despre literatură dialectală și scriitorii dialectali, este fundamental să avem în vedere condițiile de viață locală, precum și aspecte istorico-sociale, pentru că, după cum remarcă Gabriel Țepelea, „sunt o serie de elemente generale și locale care favorizează apariția unei literaturi dialectale, în afara structurii intime a bănățeanului și a fiecărui scriitor în parte” (2005, 134).

După cum am văzut, istoria Banatului a fost una complicată. Plasarea sa geografică a făcut ca această regiune să fie în permanență în centrul unor interese politico-militare și economice. Contactul cu atâtea stăpâniri, precum și numărul mare de coloniști care s-au stabilit în Banat de-a lungul istoriei sale nu puteau să nu lase urme adânci în viața oamenilor din aceste locuri. Pe noi ne interesează în mod special urmele pe care aceste contacte le-au lăsat în limba bănățenilor, în dialectul bănățean. Limba vorbită în această regiune are valoare de document istoric, deoarece este ca o reflexie a faptelor istorice care au marcat Banatul.

Ceea ce ne propunem în lucrarea de față este să identificăm împrumuturile (ne interesează în special cele sârbești, germane și maghiare) din operele câtorva autori bănățeni. În acest sens am ales operele unor scriitori contemporani, care scriu în dialect, dar și operele unor scriitori bănățeni nedialectali. Am ales literatura dialectală bănățeană, pentru că este o literatură autentică, în care se oglindește limba subdialectului bănățean. Autorii dialectali „transfigurează un limbaj și dau sens unui idiom” (Ungureanu 2005, 37); iar după cum remarcă Cornel Ungureanu, „literaturile dialectale păstrează vii cuvinte ale limbii române – cele mai amenințate de dispariție” (*ibidem*, 38). Pentru demersul nostru, literatura dialectală este o sursă foarte importantă de informații, deoarece este ca o oglindă a graiurilor bănățene, care înregistrează un bogat material lexical de origine străină. Din punctul nostru de vedere, studierea lexicului operelor dialectale ne poate oferi o imagine destul de clară și de actuală a influenței și a dinamicii împrumuturilor în graiurile bănățene. Dintre scriitorii dialectali studiați amintim pe: Viorel Boldureanu, Dimitrie Acea, Petru Chira, Ștefan Pătruț etc.

După cum am menționat, pe lângă autori de literatură dialectală am studiat și operele câtorva autori bănățeni de literatură nedialectală pentru că am vrut să vedem în ce măsură originea autorului influențează lexicul operei. Este adevărat că în comparație cu autorii dialectali, ceilalți folosesc în general o limbă literară cu foarte puține inserții regionale. Și totuși am găsit câteva opere care, în mod surprinzător, ne-au oferit un material foarte bogat și important pentru demersul nostru: Nicolae Danciu Petniceanu, *Pripon pentru calul meu*, *Bigamul I. Vară cu gloanțe în Valea Sfârdinului*, *Rapsodul din Țara Almăjului*; Ion Marin Almăjan, *Amintiri despre țărani*, Virgil Birou, *Lume fără cer*. După cum afirmă Cornel Ungureanu, în aceste opere scriitorii fac din textul literar „o barcă de salvare a cuvintelor sau a obiceiurilor condamnate la uitare”, realizează un fel de „regăsire a universului arhaic, a spațiilor insulare”. (2005, 36-37).

În continuare vom face o trecere în revistă a câtorva dintre împrumuturile identificate în operele studiate, menționând și etimonul și limba de origine.

În ceea ce privește împrumuturile de origine sârbă trebuie să facem de la început câteva precizări referitoare la etimologia unora dintre acestea: pentru unele împrumuturi lucrările de specialitate menționează o etimologie multiplă: sârbă, bulgară sau maghiară. În ceea ce privește regiunea Banatului am considerat că primează etimonul sârb al cuvântului bazându-ne pe următoarea afirmație a lui Dorin Gămulescu: „răspândirea unor cuvinte de

origine slavă pe o arie limitată la Banat și regiunile învecinate, în condițiile în care știm că în aceste părți româniei au conviețuit cu sârbii aproape cinci secole, constituie un indiciu aproape sigur că ne-au venit din sârbă”. (Gămulescu 1974, 60).

De asemenea când vorbim despre împrumuturile din limba sârbă trebuie să discutăm despre așa-zisele „împrumuturi prin filieră”, adică cuvinte din alte limbi de origine decât limba prin intermediul căreia au intrat în limba română. Lazăr Șăineanu (*apud* Pătruț 1965, 331) discută despre cuvinte de origine turcă intrate în Banat prin filieră sârbă, atrăgând atenția că acele cuvinte care ne-au parvenit prin filieră sârbă și-au modificat simțitor forma și se înfățișează altfel decât cele care ne-au venit direct din turcă, ele prezentând deosebiri de accent, dar și de formă. Referindu-se la această problemă Ion Mării (1966, 341) conchide: „aceste cuvinte nu sunt turcisme prin *filieră sârbă*, ci elemente sârbești în lexicul subdialectului bănățean”. Există de asemenea și un număr relativ mic de cuvinte de origine germană și maghiară care au intrat în graiul bănățean prin limba sârbă. În cazul acestor împrumuturi, deși am notat atât etimonul sârb cât și pe cel al limbii de origine, împărtășim părerea lui Ion Mării și le considerăm ca fiind împrumuturi sârbești.

*

Împrumuturi de origine sârbă

1. Casa și obiecte de uz casnic:

acóv s.n. „butoi de mărime mijlocie” < sb. *akov*, (forma *acău* < magh. *akó*)

avlie (avlii), s. f. „ogradă, bătătură”. sb. *avlija* < tc. *avli*

bravă s.f. (reg) „broască a ușii” < sb. *brava*

buriu (burie) s.n. „butoi de țuică, ploscă mare” < sb. *bure* „butoi”;

bunár s.n., (Ban., Olt) „puț”. < sb. *bunar* < tc. *bunar*

cârceág s.n. (reg.) „ulcior de pământ” (Banat, Hațeg) < sb. *krčag*

cart s. v. „cofă, doniță, șistar”. < sb. *karta*.

clet s.n. (reg.) „grajd, sufragerie, cămăruță, cămară” < sb. *klet*, < bg. *klēt*

ciup s.n. „vas pentru păstrat diferite alimente” < sb. *čup*

cotârcă s.f. (reg.) **1.** coșar pentru porumb; coșarcă, hambar, **2.** coș de nuiele < sb. *kotarka*

cotârîță s.f., Olt. Ban. „Coș, paner, cotarcă” < sb. *katarica*, „coș”.

cuină = cúhnie (cúhni), s. f. – **1.** Bucătărie; **2.** Dependință < sb. *kujna*;

ocnă s. f. – **1.** Salină, mină de sare; **2.** Muncă silnică pe viață, care se făcea odinioară în saline cu ocnașii (sec. XVII-XIX) < sl. *okno* „fereastră”, cf. bg., sb. *okno* „puț de mină”, pol. *okna*, ngr. *οκνα* „salină” (DER). MDA notează pentru regiunea Banatului și Olteniei sensurile de „gură a podului”, „deschizătură în acoperișul podului șurii”, „horn”, dar și cu sensul arhaic de „fereastră”, menționând ca etimon vsl. *okno*. În text apare în sintagma „ocna podului”. Th. N Trâpea (1963, 71), consideră cuvântul de origine sârbească cu sensul de „ferăstrucă” fără a menționa etimonul sârbesc.

orman s.n. „dulap, lada a miresei” (Banat) < sb. *orman*

paclă, s.f. „pachet” în expresia „paclă cu duan” (Banat) < sb. *paklo*

podrum s. n. (Banat) „beci, pivniță” < sb. *podrum*

poneávă s. f. (Banat) „preș”, „pătura (de lână, de cânepă)” < sb. *ponjava*

procoviță, procovițe, s. f. (reg.) Procov, învelitoare, cergă < sb. *pokrovac*.

socác s. n. (Banat) „stradă” < sb. *sokak* < tc. *sokak*

șcățulă s.f. „cutie (de chibrituri)”, „cutie mică de lemn sau de carton pentru lucruri mărunte” < sb.

škatula. În altă arie e de origine magh. *skatulyab*

treám s. n. (Banat) „staul cămară” < sb. *trem*

vóreț (-țe), s. n. (Banat) „curte, ogradă, strungă” < sb. *Dvorac*

2. Plante:

alimună s.f. „lămâie” < sb. *limun*

măgrin = **băgrin** s.m. (Banat) „salcâm” < sb. *bagrin, bagrem*

buiede s.f. „buruiiană”, „iarba, buruiiana de leac” < sb. col. *bujad* „buruiiana”

ludăie, s. f. (Banat, Trans.) „dovleac, bostan” < sb. *ludaj*

lúbeniță (lúbenițe), s. f. „pepene verde” < sb., bg., *lubenica*

pup s.m. „boboc de floare” (în Olt, Ban, Trs, Mrm) < sb. *Pup*

3. Alimente și băuturi:

cómină s. f. „tescovină, drojdie” < sb. *kõmina*.

cóțcă s. f. „forma cubică sau pătrată”, în Banat, „zahăr cubic” < sb. *kocka* și magh *kocka*

căigană s.f. „ochiuri de ouă” < sb. *kajgana*

crofnă s.f. „gogoasă” < sb. *krofna*

pecméz s.n. (reg.) „magiun; dulceață; marmeladă” < sb. *pekmez* < tc. *pekmez*

rachie s.f. „rachiu” (în Banat și Trs) < sb. *rakija* < tc. *raki*

slástă s. f. „grăsime”, „mâncare de dulce în opoziție cu mâncare de post sb. < *slast*

4. Meserii și unelte:

casap s.m. „măcelar” în Banat din < sb. *kasap*, în Moldova < tc. *kasap(b)*,

cocie s. f. „trăsură, caleașcă” < bg., sb. *kočija*, din magh. *kocsi* „din orașul Kocs”

cováci s. m. „fierar”, „potcovar” < sb. *kovačī*, magh. *covacs*

maistor s.m. „meșter” < sb. și bg. *majstor*

pilar s. m. (Banat) „negustor ambulant de zarzavaturi și alte mărfuri comestibile” < sb. *piljar*.

protă s. m. (Banat) „protopop” < sb. *protá*.

paore s.m. „plugar, țăran”, în Banat < sb. *paor* < germ. *Bauer*, eventual și din germană

șumar (-ri), s. m. – (Banat, Olt.) „Pădurar” < sb. *šumar*

șăgárt (-ți), s. m. (Banat) „ucenic, elev, discipol.” < sb. *šegrt* < tc. *šakirt*

5. Animale și păsări:

bic (-ci), s. m. (Banat, Olt.) „taur” < sb. *bik*.

ciurcă s.f. „curcă” în Banat < sb. *čurka*

joavină = **jiváni** s.f. pl „galițe” (Banat) < sb. *živina*

márvă s.f. „vită, vite” < sb. *marva*

mreănă (mréne), s. f. „Pește de râu” < sb., cr. *mrèna*

pârci = **pârș** s.n. „țap”, < sb. *prč*

șarán s. m. „crap mic” < sb. *šaran*

scobár s. m. „Pește de râu” < sb., bg. *skobari*, cr. *Skobalj*

6. Grade de rudenie, termeni de adresare și alte raporturi:

ceáce s.m. sg. (Banat) „nene, bade, tete” < sb. *čáca*

ceică = **ceaică** (reg) „mătușă” < sb. *čajko*

givăr = **dever** s.m. „vornicel” (Banat, Trs) < sb. (ručni) *dever*

gost s. m. „Oaspete, invitat” < sb. *gost*; **gostie, gostii**, s.f. (reg.) petrecere, ospetie.

gloátă s. f. „familie” < sb. *glota* „familie”

ortac s.m. (Banat) „tovarăș” < sb. *ortak* < tc. *ortak*

úică s. m. „unchi” < sb. *ujka, ujko*.

uină, s. f. (Banat) „mătușă” < sb. *ujna*.

7. Articole de îmbrăcăminte și încălțăminte

clăbăt s. f. „căciulă din blană de oaie” < sb. *klobuc* „căciulă”

căpiță s.f. „scușiță pentru copii” < sb. *kapica*

nojită s. f. 1. Șiret pentru legat opincile. 2. (Mold.) Capsă, gaură la opinci. < bg., sb., cr. *nožica*; sensul primitiv din sl. este cel de diminutiv al lui *noga* „picior”, dar pare că s-a confundat cu sl.,

bg., sb. *žica* „șiret” (cf. *jiță*); în așa fel încît sb. *nožica* „picioruș” a ajuns să însemne în rom. „șiret”. (DER)

obadă s.f. „marginea pălăriei”, „marginea la sită” (în Banat) < sb. *obod*,

pămucă s. f. (Ban, Trs.) „bumbac” < sb. *pamuk* < tc. *pamuk*

sómot s. n. (Banat, Trans.) „catifea” < sb. *somot* < ger. *Sammt*

súcna (-ne), s. f. – (Trans.) „fustă din stofă de lână” < sl. *sukno* „postav” și sb., cr., slov. *suknja*, magh. *szoknya* (DER); < sb. *suknja*, „fustă”, *sukno*, „postav” (Scriban, 1939); < ucr. *сукня*, sb. *suknja*. Pentru Banat credem că trebuie avut în vedere etimonul sârbesc.

8. Părți ale corpului și boli

bobric s. m. „rinichi” < sb. *bubreg*, *bubrek*

fras s. n. „gastralgie infantilă” < sb. *fras*; „boală a copiilor caracterizată prin crampe” < sb. *fras* < germ. Aust. *Frass* și magh. *frasz*

lopătiță s.f. „spată, omoplat” < sb. *Lopatica*

9. Acțiuni

cricí vb. **1.** A aviza, a dispune. **2.** A însărcina, a recomanda < sb. *kričati* „a avertiza”

givani - divăni, vb. (Pop.) A se sfătui, a sta de vorbă. < sb. *divaniti*.

prici vb. „a povesti” < sb. *pričati*.

șușcăi vb. (Banat) „A suspina, murmura, susura, ofta” < sb. *šuškati*

zábuni vb „a se ameți, a se sminti” < sb. *zabuniti*

zogoni, vb. „A alunga, a goni, a izgoni”. < sb. *zagoniti*

10. Diverse

alvăluc s.n – „aldămaș, arvuna”, (Banat) < sb (*h*) *alvaluk* . < tc. *helvalik*, sensul original al cuvântului sârbocroat ”fiind bani dăruți pentru a-și cumpăra halva”;

bitáng (**bitángi**), s. m.– **1.** Străin, din altă parte. **2.** Vagabond. **3.** Bastard, fiu natural < magh. *bitang*. Se folosește în Trans. Cf. sb. *bitanga* „leneș” (DER); **bitangă** „vagabond, ștrengar”, în Trs , *biteangă*, „haimana”, „om care umblă fără rost” în Oltenia < sb. *bitanga*. Etimonul maghiar trebuie avut în vedere pentru rom. *bitang*, *bitong* „străin, vagabond, bastard” care sunt la origine, adjective, folosite și în calitate de substantive. (Gămulescu, 90)

birt s. n. „restaurant, cărciumă, cafenea” < sb. *birt* , probabil din germ. *Wirt(haus)*.

baș adv. „Chiar, tocmai, exact așa” < sb. *baš* < tc. *baš*. Necunoscut în afară de Banat și Olt.

brenta s.f. „coș de nuiel care se poartă pe spate pentru a transporta greutatea mici” < sb. *brenta*

blagă s. f. (Reg.) „Bogăție, avere” < sb. *blago*

coșávă s. f. „vânt dinspre răsărit” < bg., sb. *kosava*

colaină s.f. „medalie” (Banat) < sb. *kolajna* (medaillon)

crov s.n „groapă, scobitură în pământ”, „adăpost, ascunzătoare, loc de pândă” < sb. *krov*

căpără s. f. „arvună” < sb. *kapara* < it. *Caparra*

drugă s.f. „fus mare, păpușă de porumb” < sb. *druga*

ierúgă s. f. „canal, jgheab de moară”, „pârâu mai mare”, „iaz”, < sb. *jaruga* < tc. *yarik*.

hasnă s.f. „folos” (cuvânt popular în Banat și sudul Trs.) < sb. *hasna* < magh. *haszon*.

motcă s. f. „jurubiță sau scul de tort” < sb. *motka*

năplăt s. m. (Banat, Olt.) „obadă (la roată)” < bg. *naplat*, sb. *naplatak*

slog , s. n. (Olt., Banat) „piatră, stîlp de hotar” < sb. *slog*, sl. *slogŭ*

uim = uium s.n. „partea de făină sau grăunțe ce se dă morarului drept plată pentru măcinat” < bg. *yem*, sb. *ujam*

svono s. n. (Banat), „clopot” < sb *svono*

zbor, s. n. pentru sensul de „sfat, taifas” < sb. *zbor*

zacon, s. n. (Banat) „obicei, datină”. < sb. *zakon*

zăbran, s. n. (Banat) „pădure, codru”, „gard” < sb. *zabran*

*

Împrumuturi de origine germană

1. Meserii și unelte

șlep (-puri), s. n. „remorcă” < ger. *Schlepp(dampfer)* „remorcher”

matrôz s. m. „marinar” < ger. *Matrose*

bêlfer s. m. profesor < ger. *Beihelfer* „asistent”, prin intermediul pronunțării iudaice *Belfer*

máhâr s. m. (fam.) personaj important, puternic, în domeniul afacerilor, al speculațiilor financiare, cf. șahâr-mahâr. 2. (Arg.) șef. 3. (reg în forma Moahâr) „om deștept, priceput” < ger. *Macher*

boăctâr s. m. „agent, polițist, paznic de noapte” < ger. *Wächter*

2. Casa, acareturi și obiecte casnice

raină s.f. (reg) „cratiță”, „tîgaie” < ger. *Reine*

strujác s.n., (reg) „saltea cu paie, dos de saltea, țesătură țărănească” < ger. *Strosack*,

clift s. n. (Arg.) „haină, manta” < ger. *Kluft*

ștrimpf s. m. (Germanism reg.) „ciorap”. < ger. *Strümpfe* (pl. lui *Strumpf*).

3. Alimentație

fruştuc s.n. „mic dejun” în graiul bănățean < ger. *Frühstück*

damf s. n. (pop) „vapori de băutură alcoolică”, (p. ext) „orice miros caracteristic înțepător” (neplăcut) (TRS „zăpușeală”) < ger. *Dampf*

túcâr¹ (-ră), „zahăr” < ger. *Zucker*, mg. *cukor*). **túcâr²** „varietate de fasole cu păstăile subțiri și galbene și cu gust dulceag” < ger. *Zucker* (bohne)

șpais s.n. „cămară de alimente” < ger. *Speise(kammer)*

4. Diverse

plaț s. n. (Banat, Olt.) „loc de casă” < ger. *Platz*, sb. *plac*

cuglă s.f. (inv)1. „popic”, 2. „bila (de billiard)” < ger. *Kugel* “bila, glont”

șoatâr s. v. „pietriș” < ger. *Schotter*

șuc s. n.(Reg.) „unitate de măsură” < ger. *Schuh*.

tîntă s. f. (Banat) „cerneală” < ger. *Tinte*, mg. *tinte*

frai adj. inv.(fam.; despre oameni) „liber” < ger. *Frei*

glanț s. n. „lac, strat de lac” < ger. *Glanz* „luciu”.

șlăidâr s.n. „construcție din bușteni care împiedică plutele să se izbească de mal”, (în Banat) „praștie” < ger. *Schleuder*.

maial s. n. (Reg.) „serbare sau petrecere câmpenească în cinstea primăverii, organizată (de școlari) în luna mai” < ger. *Majalis*, mg. *majalis*;

ștréc s.n. „cale ferată” < ger. *Strecke*;

luft s. n. „curent de aer” < ger. *Luft*;

țug s. n. „curent de aer rece” < ger. *Zug*.

*

Împrumuturi de origine maghiară

1. Agricultură și creșterea animalelor

ciúrdă s.f. „cireadă, turmă (de animale)” < mag. *csorda*.

ciopór s. n. 1. „turmă, cireadă” < mag. *csoport*

hârț s. m. (Banat) „șoarece” < mag. *heréc* „șoarece”.

boitar s. m. (reg.) „ajutor de păstor” < mag. *bojtár*

2. Obiecte și îndeletniciri casnice

oiágă s. f. (Trans.) „flacon, sticluță” < mag. *üveg*

tárnăț s. n. „pridvor, cerdac deschis al fațadei sau pe două sau trei laturi ale casei” < mag. *tornác*

hârdău s. n. „vas din doage din lemn, ciubăr” < mag. *hordó*

firiz s. n. (reg.) „fierăstrău de mână” < mag. *fűrész*.

clöp s. n. (Trans.) „pălărie, căciulă” < mag. *kalap*

cărică s. f. „roțiță” < mag. *Karika*

3. Alimentație

langoș, s.m (Trans.) „turtă făcută din aluat de pâine, umplută cu branză, urdă, coaptă sau prajită în grăsime” < mag. *lángos*

țâmp, s. n. (reg.) „coapsă de animal, copan” < mag. *comb*.

arpacăș s. n. „produs alimentar obținut prin decorticarea boabelor de grâu, orz sau mei” < mag. *árpa kása* de la *árpa* „orz” și *kása* „griș”

dărab s. n. (reg.) „bucată” < mag. *darab*

4. Însușiri

gâb s. n. (Banat) „cocoasă, gheb” < mag. *göb*

betesuș, s. n. 1. infirmitate. ♦ Fig. defect moral; cusur. 2. (reg.) boală. < mag. *betegség* „boală”.

fêrcheș adj. „elegant, dichisit” < mag. *fehértés* „albicios”

șod adj. (Trans., Banat) „curios, ciudat, excentric” < mag. *sod*

borz adj. 1. „zbârlit, cu părul răsculat”; 2. (s. m.) „bau-bau, sperietoare” < mag. *borzas*

bolând adj. „nebul, smintit, nerod” – Var. *bolund, bolond*. < mag. *bolond*

5. Acțiuni

sudui vb. (pop.) „a adresa insulte cuiva; a înjura”. (Înv. și reg.) „a certa, a muștra, a dojeni” < mag. *szidni*.

melestuí vb. (Trans.) „a da cu parul” < mag. *melleszteni*

6. Diverse

honved s. m. „nume purtat de soldații din infanteria maghiară în evul mediu și de soldații din armata pedestră austro-ungară” < mag. *honvéd* „militar teritorial”.

bái s. n. „necaz, supărare, belea, grijă” < mag. *baj*

híbă s. f. (Trans.) „cusur, defect” < mag. *hiba*

pustă s. f. „câmpie întinsă acoperită cu ierburi, stepă” < mag. *puszta*

țău s. n. 1. „apă stătătoare puțin adâncă; baltă” 2. (Înv.) Prăpastie, abis. < mag. *tó*.

copârșeu s. n. „coșciug, sicriu” < mag. *koporsó*

dâmb s. n. „deal, înălțime, munte mic” < mag. *domb*

șarampói s.m. (Mold.) „stîlp, țărșuș, bulumac”. Var. Banat *șărămpău*. < mag. *sarampó* cf. sb. *šarampov* „șanț”.

mînten adv. „îmediat, ca urmare” – Var. *minteni, mintenaș*. < mag. *menten*

făgăș s. n. „urmă, brazdă, urmă de roată” < mag. *vágás*

arțag s. n. (pop. și fam.) „pomire spre ceartă, chef de ceartă” – Var. *harțag* s. n. < mag. *harcag*.

ioság s. n. – (Trans.) „avere, bunuri, bogăție” < mag. *jószág*

potică, *potici*, s. f. (reg.) „farmacie” < mag. *patika*

În lucrarea de față ne-am propus să facem doar o clasificare a câtorva dintre împrumuturile sârbești, germane și maghiare identificate în operele studiate, pentru a vedea care sunt ariile tematice în care au pătruns și s-au păstrat cu precădere acestea, precum și ponderea lor în funcție de origine. După cum am putut observa limba sârbă a exercitat o influență mai puternică, ținând cont de numărul împrumuturilor identificate, cât și de faptul că acestea se regăsesc în cele mai multe și diferite domenii de activitate ale țaranului bănățean.

De secole, în acest spațiu s-a manifestat o interferență culturală, care se simte și în prezent, deoarece aici, în Banat, conviețuiesc peste 16 minorități naționale. Comunicarea între minoritățile de aici a fost întotdeauna extraordinară, având la bază plurilingvismul practicat în majoritatea comunităților etnice minoritare. Pe lângă însemnătatea pur

lingvistică, împrumuturile din subdialectul bănăţean au şi o însemnătate istorică, fiind o dovadă încă vie a raporturilor istorice, sociale, culturale care s-au stabilit între aceste popoare care la un moment dat au avut un parcurs istoric comun.

Referinţe bibliografice

- Blaga, Lucian, 1994, *Barocul etnografiei româneşti*, în Georghie Jurma, *Descoperirea Banatului*, Ed. Timpul, Reşiţa.
- Boldureanu, Ioan Viorel, 2004, *Cultură Populară Bănăţeană*, Timişoara, Editura Mirton.
- DAR, 2002, Bulgăr, Gh., Constantinescu-Dobridor, Gh., *Dicţionar de arhaisme şi regionalisme*, Bucureşti, Saeculum Vizual.
- DER, 2001, Ciorănescu, Al., *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O.
- DLR, 1934, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, Academia Română.
- DLRM, 1958, *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, Editura Academiei.
- DRAM, 2011, Ştef, Dorin, *Dicţionar de regionalisme şi arhaisme din Maramureş*, Editura Ethnologica.
- Gămulescu, Dorin, 1974, *Elementele de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, Bucureşti, Editura Academiei.
- Jurma, Gheorghe, 1994, *Descoperirea Banatului*, Reşiţa, Editura Timpul.
- Mării, Ion, 1966, „Studiind elementul sârbesc în lexicul graiului din Toager. Note (II)”, în *Cercetări de lingvistică*, XI, nr.2, iulie – dec, p. 341.
- MDA, 2002, *Micul dicţionar academic*, Bucureşti, Editura Univers enciclopedic.
- Neumann, Victor, 1986, *Convergenţe spirituale*, Ed. Eminescu, Bucureşti.
- Pătruţ, Ioan, 1965, „Împrumuturi prin filieră”, în *Cercetări de lingvistică*, X, nr.2, iulie-dec, p. 331.
- Petrescu, Camil, 1975, *Trei primăveri*, Timişoara, Editura Facla.
- Radan, Mihai, 2007, *Minorităţile din Banat azi*, în *In honorem magistri Ivan Evseev*, Ed. CRLR, Bucureşti.
- Trîpcea, Theodor, 1963, „Cuvinte sârbeşti în subdialectul bănăţean şi importanţa lor”, în *Scrisul bănăţean*, 3, martie, p. 71.
- Tepelea, Gabriel, 2005, *Plugarii condeieri din Banat. Literatura în grai bănăţean*, Timişoara, Ed. Marineasa.
- Ţintă, Aurel, 1972, *Colonizările habsburgice în Banat 1718 - 1740*, Timişoara, Editura Facla.
- Ungureanu, Cornel, 2005, *Geografia literaturii române, azi*, vol.4 – *Banatul*, Piteşti, Paralela 45.